

У контексті сучасного онтологічного тлумачення свободи як вільного буття можна і потрібно розглядати відповідальність як основний феномен комунікативної стратегії свободи.

Адже саме відповідальність – це поняття, де перехрещуються мовні та реальні відносини людей. Більш того, саме відповідальність є основою свободи. Саме відповідальна людина усвідомлює себе вільною. В сучасних умовах людина „засуджена” не так на свободу, як на те щоб брати на себе відповідальність. Без цього боротьба за рівність та справедливість може завершитися знищенням того, що сприяє їх здійсненню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тоффлер Елвін Третя хвиля – К.: Вид. дім „Всесвіт”, 2000. – 480 с.
2. Бубер М. Я и Ты. – М: Республика, 1993. - 247с.
3. Фрейд Зигмунд „Будущее одной иллюзии” /Сумерки богов, - М.: Политиздат, 1990. – 398 с.
4. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну. – К: Четверта хвиля, 2001, 424с.

Дячук І.Д.,

к.е.н., проф. кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ІМВ НАУ

Садовська Г.Ф., здобувач

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ АЕРОКОСМІЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Об’єктивний процес глобалізації підняв на якісно новий рівень всю систему міжнародних економічних відносин, встановлюючи конкурентоспроможність універсальною вимогою ефективності національних економік. Аерокосмічний комплекс України, як сектор високих технологій, в сучасних умовах здатний ефективно розвиватися лише будучи інтегрованим у світовий ринок. Досвід реалізації національних космічних програм, міжнародних проектів різної спрямованості та масштабів став цінною основою для визначення загальних тенденцій та проблем у використанні інтелектуального капіталу аерокосмічної діяльності. Актуальність виявлення напрямів оптимізації використання інтелектуального капіталу зумовлена завданнями визначення нових підходів до організації міжнародного

співробітництва в контексті розробки Національної космічної програми на 2013 – 2017 роки та стратегії космічної діяльності України.

Метою статті є визначення особливостей використання інтелектуального капіталу аерокосмічного комплексу України в контексті глобалізаційних процесів в економіці та обґрунтування передумов ефективності такого використання.

Категорія “інтелектуальний капітал” сьогодні в центрі уваги економістів, юристів, соціологів та філософів, вона досліджується в публікаціях, присвячених тенденціям розвитку постіндустріального суспільства, глобалізації, розвитку інформаційних процесів та високотехнологічних галузей, до яких відноситься і аерокосмічний комплекс. Проте, в аерокосмічній діяльності “інтелектуальний капітал” набуває особливого значення – він виступає не тільки її важливою складовою, але й обов’язковою та необхідною умовою її ефективного розвитку, сутнісним, онтологічним імперативом її існування.

Процес формування та використання інтелектуального капіталу в аерокосмічному комплексі України не є досконалим. В процесі геополітичних змін науково-технічний потенціал аерокосмічного комплексу значно знизився. Для забезпечення максимального прибутку від проведених аерокосмічних досліджень постала необхідність формування банку даних про науково-технічний та виробничий потенціал комплексу, забезпечення оптимального втілення передових досягнень галузі в найбільш ефективні сфери економіки, формування організаційної структури управління процесами цивільного освоєння досягнень космічної діяльності та забезпечення їх максимальної ефективності. Проблема підвищення економічної ефективності використання інтелектуального капіталу аерокосмічного комплексу України вимагала переведення авіакосмічної промисловості на «комерційні рельси», передачі досягнень космічної діяльності в цивільну сферу, усунення необґрунтованої секретності, що гальмувала оптимальний розвиток комплексу. Обговорення цих аспектів розвитку галузі були в центрі уваги керівників космічних підприємств та відомств – В.П.Горбуліна, Я.Яцківа, О.О.Негоди, Ю.Алексеева, А.А.Медведева, А.Пермінова, О.П.Федорова та ін.

Специфічною рисою організації процесу формування інтелектуального капіталу в аерокосмічних комплексах є застосування сучасних інструментів стратегічного менеджменту. Ефективне управління аерокосмічним комплексом держави, зокрема його інтелектуальною складовою, стає можливим лише на основі сценарно-прогнозного планування та проектного управління, в основі якого полягає міжнародний комплексний науково-технічний проект, до виконання якого залучаються провідні сили національної економіки та інтелектуальний капітал аерокосмічного комплексу. Найціннішим активом подібних проектів виступають інтелектуальні людські ресурси, які задіяні в галузі розробки високих технологій, в проведенні унікальних наукових досліджень і є носіями та творцями інтелектуального капіталу.

З оглядом на вищезазначене можна стверджувати, що інтелектуальний капітал:

- акумулює наукові та професійно-технічні знання персоналу;
- поєднує інтелектуальну працю та інтелектуальну власність;
- зберігає таланти та накопичений досвід;
- містить комунікації, організаційну структуру, інформаційні мережі;
- засвідчує якість використання знарядь праці;
- визначає професійний імідж, соціальне визнання та зміст наукової та комерційної діяльності.

Саме тому, інтелектуальний капітал сьогодні стає універсальним критерієм оцінки конкурентоспроможності аерокосмічних комплексів, адже він відображає динаміку організаційної стійкості і процесу створення цінностей в умовах швидких змін зовнішнього середовища.

Інтелектуальний капітал аерокосмічного комплексу в своїй структурі має не тільки знання (формалізовані і неформалізовані) в сфері авіаційної та космічної діяльності, але й знання в сфері управління, зокрема корпоративного менеджменту, реалізація яких на практиці забезпечує ефективний розвиток галузі. Ця складова інтелектуального капіталу достатньо розвинута в США (NASA) та Європейському Союзі (ЕКА).

В акціонерних товариствах авіакосмічної галузі України, створених в процесі приватизації державних підприємств, практично зберігається старий менеджмент, що стає однією з найскладніших проблем у корпоративному управлінні. Корпоративна культура більшості акціонерних підприємств характеризується бюрократичною моделлю управління, основними рисами якої виступають: формальний поділ праці, переважне використання власної матеріально-технічної бази та штатного персоналу, ієрархічний принцип побудови організації, жорстка регламентація діяльності працівників формалізованими правилами, концентрація контролюючих повноважень та найважливішої інформації у менеджерів вищої ланки, незалежність виконання будь-яких робіт від персональних якостей працівників (стандартне взаємозаміщення). В умовах стабільного зовнішнього середовища ця модель працювала досить ефективно, оскільки значно спрощувала управлінську працю і зміцнювала формальну владу лінійного керівництва. Проте сьогодні, вона не може забезпечити дієздатність корпоративного підприємства, оскільки гальмує рушійні сили сучасного економічного розвитку - інноваційний менеджмент та маркетинг. Нажаль, реальна управлінська ситуація для більшості підприємств аерокосмічного комплексу характеризується збереженням старої організаційної структури, традиційною системою роботи з персоналом, зосередженням в одних руках посади стратегічної (Голова Ради директорів) та посади виконавчої (Генеральний директор), що фактично надає одній особі основні управлінські функції (планування, організацію та контроль) і автоматично погіршує якісний рівень управління акціонерного товариства. Реальний вихід може бути лише у створенні певних передумов для корпоративної роботи. Одним з ефективних засобів в цьому напрямку може стати функціональний підхід до формування органів управління акціонерним товариством та побудови організаційної структури. Його сутність – у послідовному здійсненні низки управлінських

операцій. Спочатку необхідно сформулювати кардинальні управлінські функції, які необхідно здійснювати на підприємстві на сучасному етапі. Як правило, це:

- прогнозування розвитку підприємства з урахуванням факторів середовища (стратегічний аналіз);
- маркетингові дослідження (аналіз ринку сировини, технологій та обладнання, робочої сили та збуту);
- управління власністю (реєстр акціонерів, консолідація пакетів акцій);
- залучення інвестицій (у тому числі, самоінвестування);
- фінансовий менеджмент;
- оцінка майна, обладнання, землі, бізнесу;
- менеджмент виробництва (за типами продукції чи за напрямками диверсифікації);
- управління персоналом;
- економічна безпека.

Кожна з названих управлінських функцій позначає напрямок діяльності, в якому необхідно визначити коло першочергових завдань, вирішення яких дозволить утримати підприємство на стабільному рівні. Таким чином, за кожним напрямком складаються плани розвитку на короткострокову та середньострокову перспективу. Це дає змогу перейти до наступного етапу, а саме – аналізу відповідних кадрових ресурсів.

Таким чином, застосування функціонального підходу до формування органів управління та організаційної структури корпоративних підприємств аерокосмічного комплексу сприяє здійсненню поступового переходу стратегічних підприємств авіакосмічної галузі до перспективних організаційних структур нового типу, підвищує рівень вимог до управлінської команди та ступінь відповідальності провідних фахівців, закріплених за окремими бізнес-процесами на підприємствах, сприяє ефективному використанню інтелектуального капіталу окремих корпорацій. В результаті, перспективними стають міждержавні, комерційні, інтегральні компанії, що забезпечують розробку та експлуатацію космічних апаратів та ракетноносіїв за єдиною організаційно-технічною та фінансовою схемою. Створення космічних систем в межах таких компаній стає економічно вигіднішим за рахунок використання ракетноносіїв не за ринковою вартістю, що складається на міжнародному комерційному ринку, а за ціною, наближеною до собівартості, а також, за рахунок оптимізації етапів льотного відпрацювання космічних апаратів та ракетноносіїв, створення космічних систем, ефективності використання науково-технічного потенціалу.

Сучасний аерокосмічний комплекс інтегрує і використовує досягнення таких найважливіших високотехнологічних галузей, як комп'ютерне програмне забезпечення, електроніка, зв'язок, біотехнології, створення нових матеріалів та ін. Його ефективне функціонування пов'язане з міжнародною торгівлею та політикою, глобальними ринками, міжнародною конкуренцією, стандартизацією та регулюванням. Інтелектуальний капітал аерокосмічних комплексів акумулює цінний банк даних, які використовуються державами в

процесі виходу з новими товарами та послугами на світовий ринок. Все це робить розвиток аерокосмічної діяльності однією з найважливіших економічних рушійних сил світу, знаменує новий глобальний етап у її розвитку.

Сьогодні основні зусилля Україна спрямовує на забезпеченні сприятливих міжнародно-правових умов для виходу інтелектуального капіталу аерокосмічного комплексу на світовий ринок. Вивчаються можливості створення міжнародного інвестиційного фонду з метою залучення інвесторів до взаємовигідного співробітництва в спільних комерційних проектах. Для використання інтелектуального капіталу аерокосмічного комплексу України потрібна міжнародна стратегія, яка характеризується переходом від конфронтації та автаркії до широкомасштабної міжнародної кооперації у здійсненні глобальних завдань світового соціально-економічного розвитку. В такій стратегії має бути заплановано та кількісно обґрунтовано *сінергічний ефект* від інтелектуальної діяльності в аерокосмічному комплексі, сутність якого виражена в тому, що сукупні зусилля держав, а також організацій та установ - суб'єктів аерокосмічної діяльності дають результат, який значно перебільшує добуток результатів науково-дослідної діяльності кожного з них в окремоті. Цей ефект - економічна основа зацікавленості будь-якого мікро- чи макроекономічного учасника всесвітньої системи поділу та кооперації праці в процесі підтримки та розвитку цієї системи. Проте, на жаль, існують об'єктивні фактори, які загрожують плідній інтеграції інтелектуального капіталу «космічних» країн в спільних проектах.

Перш за все, це застосування режимів контролю, які дозволяють обмежувати експорт деяких видів технологій та матеріалів. Крім того, при передачі технології в процесі спільного проекту, одержувач має бути здібним зберегти, підтримувати та вдосконалювати технологію і тут важливого значення набуває рівень підготовки кадрів і організація професійної освіти в країнах-партнерах. Має місце, також, брак інформації про практичну корисність космічної діяльності в країнах, що розвиваються, і не здійснюють самостійних запусків. Якщо буде подаватися більш обґрунтована інформація про економічні ефекти космічної діяльності, урядові директивні органи, можливо, будуть виявляти більшу зацікавленість до участі в комплексних науково-технічних проектах та розширювати фінансування програм в галузі науково-технічної освіти. Заважає ефективному впровадженню комплексних міжнародних проектів у сфері аерокосмічної діяльності відсутність компетентних осіб, які могли б відстоювати необхідність використання космічних технологій та їх подальшого розвитку на локальному рівні перед урядовцями, які визначають політику і приймають рішення на національному рівні. Це в значній мірі збільшує ізоляцію кола користувачів космічних послуг в цих країнах. Хоча більшість країн зацікавлена в отриманні доступу до інформації проєктів в галузі моніторингу земного середовища, іноді це стає майже неможливим в наслідок дій ринкових факторів. Наприклад, зростаюча прибутковість застосування даних спостереження Землі чи використання удосконалених супутників в комерційних цілях стають привабливими для

приватних фірм, і вони можуть обмежити доступ до зібраних даних для своїх міжнародних партнерів.

Необхідно відзначити ще один фактор, що гальмує розвиток міжнародного співробітництва та використання інтелектуального капіталу аерокосмічного комплексу України. Підвищення ролі приватного сектору та зменшення державного фінансування космічних програм в цілому свідчить про тенденцію переходу космічної діяльності у комерційну сферу, а цей факт веде до затримки субсидій чи відміни фінансування неприбуткових космічних проектів. Венчурні інвестори бажають дуже швидкого розвитку проекту, наявності не тільки бізнес-продукту, але й бізнес-моделі, тобто бачення того, як швидко будуть рухатись капітали. Виникає загроза припинення важливих некомерційних проектів, фундаментальних досліджень, довгострокових експериментів, нехтування інтересами окремих держав на користь глобальних ринкових інтересів. Протягом наступних років комерційний ринок інтелектуального капіталу може відсторонити уряди і стати найбільшим споживачем науково-технічної продукції та інтелектуалів аерокосмічного комплексу.

Позитивною тенденцією на шляху підвищення ефективності використання інтелектуального капіталу аерокосмічного комплексу України стає застосування інтерактивної стратегії у діяльності провідних аерокосмічних корпорацій.

Інтерактивна стратегія, також звана "ланковою" інноваційною моделлю, підкреслює важливість зв'язків між наукою, технікою і ринком. Інтерактивна стратегія припускає встановлення зв'язку між наукою і ринком за допомогою цілого ряду ланок, що дають можливість для зворотнього зв'язку. Цей підхід спрямовано на задоволення потреб передачі технології за рахунок спроби рішення проблеми з двох сторін, тобто за рахунок сприяння як просуванню технології, так і орієнтації на ринкові потреби. Визначальною характеристикою такої стратегії є той факт, що на кожному етапі діяльності забезпечується доступ до бази знань і взаємодія з нею, а також передбачається більш висока відповідальність всіх сторін за їх ділянку проекту в поєднанні з більш міцними зв'язками між всіма зацікавленими учасниками. Успішна передача технології і реалізація вторинного зиску вимагають наявності відповідних методів та інфраструктури, а також чіткої урядової політики з цього питання. Організаційні структури агентств і промисловості можуть або сприяти передачі технології, або перешкоджати їй. Прикладом вдалого організаційного механізму, створеного для сприяння передачі технології та реалізації вторинного зиску в аерокосмічному комплексі, є бюро з питань передачі технології і/або комерціалізації, засноване в рамках урядового космічного агентства. Агентства, як спеціально створені структури, досягли помітних успіхів в проведенні роботи щодо передачі технології та її успішному впровадженні. Можуть бути також створені "парасолькові" організації, метою яких є сприяння передачі технології між секторами. Договірні механізми, призначені для сприяння передачі технології, є відносно новим феноменом в аерокосмічному

комплексі. Такі механізми заохочують приватні компанії до співпраці з авіаційними та космічними агентствами в цілях комерційної доробки технологій, вже створених агентствами, або спільної роботи з науковими кадрами агентств для створення нових технологій або продуктів і для використання науково-дослідних можливостей агентств. Договірні механізми можуть сприяти пайовому розподілу витрат, плідному обміну ідеями і запобіганню дублюванню зусиль. В рамках спільної програми роботи паралельна розробка технології може також привести до спільної інтелектуальної власності і до пайового розподілу доходів. Такий підхід також вельми вигідний для дрібних і середніх компаній, в яких відсутні матеріальні або кадрові можливості для проведення НДДКР своїми силами. Невід'ємною складовою частиною комерційного використання інтелектуального капіталу є міжнародний маркетинг, який відіграє найважливішу роль в передачі технології. Ринковий попит на технологію зумовив створення численних технологічних брокерських компаній. Брокери виступають як посередники в процесі передачі технології, в основному допомагаючи донору і одержувачу знайти один одного і, в міру можливості, сприяючи обом сторонам. Створення внаслідок передачі технології компаній, що займаються реалізацією вторинного зиску, досить часто є прямим результатом діяльності, здійснюваної такими брокерськими компаніями.

Інші ринкові механізми призначені в першу чергу для широкого просування технології. В їх числі можна згадати організацію аерокосмічними агентствами, їх "парасольковими" організаціями або брокерськими компаніями виставок або ярмарків з передачі технології, інформаційних компаній і конференцій. До цієї категорії відносяться і більш "пасивні механізми", такі, як видання каталогів технологій і створення баз даних ринкових технологій, а також видання різних публікацій і бюлетенів з питань передачі технологій і реалізації вторинного зиску. Для цих напрямів діяльності обов'язковим є те, що і донори і одержувачі повинні виявляти активну зацікавленість до пошуку технологічних партнерів і в них мають бути для цього відповідні стимули. Одним з ключових елементів формування інтелектуального капіталу є освіта. Найбільші космічні агентства організують курси підготовки кадрів, з тим щоб більш докладно інформувати своїх співробітників про технологічний інноваційний процес і про передачу технології. Таку ж важливу роль відіграє освіта і з погляду на промисловість, державні науково-дослідні установи і суспільство в цілому. Людям, які професійно займаються розробкою технології на різних етапах цього процесу, потрібна інформація про те, коли можна розпочинати процедури передачі (наприклад, придбання або просування), а людям, що не беруть участь в цьому процесі, необхідна інформація про зиск від передачі технології. Найважливішою групою, якій необхідна відповідна підготовка, є група осіб, відповідальних за ухвалення рішень і вироблення політики. Стосовно всіх груп освіта і підготовка кадрів є засобом здійснення передачі технології і практичної реалізації відповідного вторинного зиску.

Невід'ємною складовою частиною інноваційного підходу, що ґрунтується на використанні інтелектуального капіталу є пряме урядове фінансування фундаментальних досліджень. Для науковців можуть бути встановлені різні фінансові стимули у формі роялті, які заохочуватимуть їх до реклами і ринкового збуту інтелектуальної продукції. Інші фінансові механізми можуть включати податкові стимули для підприємців і новаторів, субсидії та фінансування на ліберальній і конкурентній основі.

Найважливіше питання, пов'язане з використанням інтелектуального капіталу, стосується прав інтелектуальної власності, оскільки без розумного рівня правового захисту ефективну передачу технології здійснити неможливо. Для одержувача процес передачі або ліцензування технології є безглуздом, якщо його конкуренти можуть скопіювати технологію і приступити до її збуту до того моменту, коли така можливість з'явиться у самого одержувача. Отже, захист технології має бути забезпечений ще до її передачі. Захист може бути забезпечений двома способами: на підставі патенту або комерційної таємниці. На користь підходу, що ґрунтується на використанні комерційної таємниці, свідчать дві групи причин: по-перше, не всі технології можуть бути запатентованими, і, по-друге, для технології, яка може швидко застаріти, варіант, що передбачає збереження винаходу в таємниці, буде, можливо, більш дешевим. В той же час патент є найпоширенішою формою захисту інтелектуальної власності. Інше суперечливе питання, що стосується міжнародної співпраці в сфері використання інтелектуального капіталу і реалізації вторинного зиску, пов'язано з практикою використання двосторонніх або багатосторонніх угод замість належних міжнародних договорів, оскільки такі угоди не завжди відповідають відповідним договорам. Деякі країни, у тому числі ті, що розвиваються, вважають, що такий підхід зробить міжнародний процес передачі технологій більш швидким і гнучким.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що інтелектуальний капітал аерокосмічного комплексу України виступає однією з найважливіших характеристик національної інноваційної системи, оскільки містить інтелектуальні результати розвитку виробництва та комерційний потенціал реалізації наукових знань та технологій як в межах національних кордонів, так і у складі міжнародних стратегічних альянсів. Його нагальною потребою є забезпечення дієвості комплексного механізму правового, фінансового та соціального забезпечення взаємодії наукових та підприємницьких установ, а також – підтримка науково-технічного потенціалу, який має міцні традиції, політичні та культурні особливості.

1. Бранже Ж-Г, Етерінгтон Авіаційна і космічна промисловість України – співробітництво з Європою. Доповідь від імені Комітету з питань технологій, авіації і космосу. П'ят'десять друга сесія ООН. Документ С/1947

2. Голиченко О.Г., Оболенская Л.В., Зудина А.Б. Модель выбора приоритетов науки и техники и критических технологий // Наукоеведение в

Сльозко О.О.,
к.е.н., проф. кафедри міжнародних
економічних відносин та бізнесу ІМВ НАУ

ВАЛЮТНА ІНТЕГРАЦІЯ- ОЗНАКА ГЛОБАЛІСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Між науковцями вже давно триває дискусія про можливість існування валютного союзу без офіційного затвердження союзу економічного й політичного. Розгорнулася ця дискусія ще в 50-х роках ХХ ст., проте набула особливого значення у 90-х роках, коли в Європейському Союзі було розпочато створення ЄВС.

Деякі науковці вважають, що валютний, економічний і політичний союзи повинні збігатись, інші висловлюють думку, що валютне об'єднання може діяти самостійно. На наш погляд, для вирішення цього питання необхідно зважати на наведену вище систематизацію валютних блоків. Існують різні типи валютних союзів за механізмами, умовами й цілями створення. Так, коли країна починає використовувати іноземну валюту замість національної, вона досягає головної мети — усунення хронічної недовіри до національної валюти, нормалізації грошового обігу. Та держава, яка «позичає» свою валюту, обов'язково посилює свій вплив у світі й отримує додатковий попит на національні гроші. У випадку, коли запроваджується колективна розрахункова одиниця, досягається ефективність організації системи зовнішньоекономічних розрахунків, подолання браку коштів у високоліквідних іноземних валютах. При переході ж до єдиної валюти ставляться такі цілі: підвищення ефективності макроекономічної політики, зміцнення стратегічних позицій економічного й валютного об'єднання у світі, значне підвищення стабільності й ліквідності своєї валюти, а також ступеня її інтернаціоналізації, зміна на свою користь механізму курсоутворення.[5]

Отже, для створення перших чотирьох типів валютних блоків існування економічного й політичного союзу не є необхідною умовою. У деяких випадках вона може бути бажаною, але валютні блоки таких типів справді можуть існувати самостійно. Можливий навіть зворотний процес — коли валютна інтеграція сприяє економічній інтеграції країн — членів валютного угруповання. Така ситуація теоретично можлива для випадку з СНД.

Проте для валютних угруповань п'ятого типу, тобто вилучення з обігу національних грошових одиниць і запровадження нової єдиної валюти, необхідним є виконання певних критеріїв економічної конвергенції, тобто між країнами спочатку має відбутись економічна інтеграція. Якщо економічна динаміка країн — членів валютного блоку буде різною, це заважатиме їм жорстко зафіксувати курси своїх валют. Окрім того, економічний і валютний